

ROMANTİK VE ULUSÇU HALKBİLİMİ ANLAYIŞININ TİPİK BİR TEMSİLCİSİ: ORDU İLİ HALKEVİ DERGİSİ

**A Typical Representative of the Romantic-Nationalist Understanding of
Folklore: The Journal of the Ordu Community Center**

**Un représentant typique de l'interprétation romantique et
nationaliste du folklore: Le magazine du centre socioculturel d'Ordu**

Neslihan DEMİRKOL*

ÖZET

Halkevi, halkbilimi merkezli etkinlikleri, yayınları ve özellikle dergileri sayesinde Türk halkbilimi çalışmaları tarihinde önemli bir rol oynamıştır. Sözlü edebiyat ürünlerinin yazılı kaynakları ve halkevlerinin halkbilimi anlayışlarının bir yansıması olarak dergiler özel bir dikkati gerekli kılmaktadır. Bu çalışma, Ordu Halkevi Dergisi'nin çalışmalarında kullanılan araştırma yöntemlerinin ve halkevinin halkbilimi anlayışının belirlenmesi amacıyla yapılan incelemenin sonuçlarını içermektedir.

Anahtar Kelimeler

Halkevi, Halkbilim, Dergi

ABSTRACT

Community centers have a significant role in the history of Turkish folklore studies through their folklore-oriented activities, publications and especially magazines. The latter deserve special attention as a written source of oral literature products and a reflection of the folklore understanding of the community centers. This study includes the results of the analysis of a community center magazine, Ordu Community Center Magazine, focusing on the research methods used in the magazine's studies and the community center's understanding of folklore.

Key Words

Community center, Folklore, Magazine

Bu yazıda Ordu ili Halkevinin yayın organı olan ve önceleri *Ordu*, daha sonra ise *Yeşil Ordu* adıyla yayımlanan dergiyi inceleyeceğim. İnceleme sırasında dergiyi iki yönüyle ele alacağım: Halkbilimine yaklaşımı ve halkbilimi çalışmalarında kullandığı yöntemler.

İncelemeye geçmeden önce, dergiyi kısaca tanıtmak istiyorum. İlk sayısı Şubat 1944 tarihinde *Ordu* adıyla çıkan dergi, aylık olarak yayımlanıyor ve her sayı yaklaşık 20 sayfadan oluşuyor. Elimizde bulunan 20 sayının sekizi 1944-1945 yıllarına, geri kalanı da 1948-1950 yıllarına ait. Mevcut sayılarda, derginin

adının neden *Yeşil Ordu* olarak değiştirildiğine dair herhangi bir bilgiye rastlayamadım.

İnceleme konusu olarak bu dergiyi seçmemin, Ordulu olmam ve o dönemde Ordu'da ne tür çalışmalar yapıldığına ilişkin merakım dışında bir nedeni yoktu. Açıkçası, Ordu ili ve çevresinin günümüzde canlı halk kültürü alanı olarak sayılmadığını düşündüğüm için, dergide zengin derleme malzemeleri ve halkbilimi çalışmaları bulmayı da beklemedim. Ancak dergiyi incelerken, bu düşüncemde yanıldığımı gördüm. Özel "folklor" sayfalarının bulunduğu dergi-

* Bilkent Üniv. Türk Edb. Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

de, halk kültürü ürünleri açısından önemli miktarda derleme yapılmış. Sadece sözlü kaynaklar değil, yazılı kaynaklar da kullanılmış. Özellikle halk ve Divan edebiyatı şairleri ile ilgili çalışmalarda Ordulu Âşık Tıflı'nın cönklerinden yararlandığı belirtilmiştir.

Ordu dergisini halkbilimine yaklaşımı açısından incelemeye önce, halkbilimi terimleri ve çeşitli düşünce akımlarının tarih içinde halkbilimine bakışlarıyla ilgili kuramsal bir arka plan vermenin yararlı olacağını düşünüyorum.

Alan Dundes, "Folklor Nedir?" başlıklı yazısında, üzerinde büyük oranda anlaşmaya varılmış, ortak bir folklor tanımının olmadığı söyler. Dundes'e göre, folklorun tanımında yaygın olarak kullanılan "sözlü geleneği oluşturma" ya da "sözlü gelenek içinde yer alma" ölçütü tanım için yeterli değildir. Halkbilimciler, folklor ürünlerini tanımlarken genellikle bu ürünlerin yazısız kültürde sözlü olarak aktarılma yönünü vurgularlar. Dundes, bu görüşe üç noktada karşı çıkar. Bunlardan ilki, sözlü olarak aktarılan her şeyin "folklor ürünü" olarak tanımlanamayacağı olgusudur. Dundes'e göre, evlenme biçimleri, av teknikleri folklor olarak sayılabilirken, traktörün nasıl kullanılacağına ya da dişlerin nasıl fırçalanacağına "sözlü" olarak öğretilmesi, bunların folklor ürünü olarak sayılması için yeterli değildir. Dundes'in itiraz ettiği ikinci nokta ise bazı folklor ürünlerinin sadece sözlü gelenek içinde değil, yazılı olarak da bulunabilmesidir. Dundes, mezar taşı yazılarını, mektupları ve ithaf yazılarını yazılı folklor örnek olarak gösterir. Son olarak Dundes, çocuk oyunları, jestler, halk dansları gibi beden hareketlerine dayalı folklor ürünlerine dikkati çeker. Dundes'e göre, bu ürünler gözlem ve katılma yoluyla da öğ-

renilip yayılabilir.

Dundes, folklorun tanımı ile ilgili olarak "halk" kavramını da irdeler. Dundes'e göre, "köylü toplum" ya da "kırsal gruplar" olarak yapılan halk tanımlamaları yanlıştır. Kavram böyle bir anlayışla ele alındığında, halkın şehirde oturmadığı, şehirde oturanın folkloru oturmaya çağrı sonucu çıkar. Böyle bir tutum bizi, dolaylı olarak, halkın ve folklor ürünlerinin günümüzde yok olmaya mahkum olduğu varsayımına götürür. Dundes, "Halk Kimdir?" başlıklı yazısında folklorun kısmen de olsa cahillikle ilişkilendirildiğini ve bunun sonucunda da okuryazarlık arttıkça, teknoloji ilerledikçe folklorun yok olacağı yargısına varıldığını söyler. Bu yargının kabul edilemeyeceğini savunan Dundes, bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade eder: "Teknoloji halk bilgisini yok etmediği gibi, halk bilgisinin yayılmasında ve aktarılmasında hayati öneme haiz bir faktör haline gelmekte ve yeni halk bilgisi oluşumuna da heyecan verici bir ilham kaynağı olmaktadır" (151).

Alan Dundes'in "halk" ve "halkbilimi" hakkındaki görüş ve bu kavramların ele alınış biçimlerine getirdiği eleştirilere kısaca değindikten sonra, çeşitli görüşlerin halkbilimine bakışlarını özet olarak vermek istiyorum. İlhan Başgöz, Mark Azadovski'nin *Sibirya'dan Bir Masal Anası* adlı kitabının Türkçe çevirisine yazdığı girişte bu konuyu irdeler. Başgöz, Giuseppe Cocchiara'nın „The History of Folklore in Europe“ adlı çalışmasına yer yer göndermeler yaparak, başlangıçta ilkel insanı izleme eğilimi olarak ortaya çıkan hareketin, zaman içinde Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde "ulusun özgeçmişine dönme" biçimini aldığını söyler. Bu durumun ilk örneği, İngiltere'de ortaya çıkar. İngiltere'yi, etra-

fını saran farklı kültürlerin etkisiyle kendi kültürünü kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalan İsviçre izler. Başgöz, yazısında Finlandiya ve Rusya örneklerine de yer verir. Başgöz'e göre, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar romantik edebiyat ve ulusçuluk akımı halkbilimi ile yakın ilişki içindedir. Başgöz'ün adlandırdığı biçimiyle bu romantik ve ulusçu halkbilimi görüşleri, halk kültürünü uluslarının öz kültürleri ve ulusal benliklerinin temeli olarak kabul eder, ulusal benliğin tehdit altında olduğu dönemlerde "halk kültürüne" yönelirler. Alan Dundes'in dile getirdiği yanılıya düşerek halkı sadece "saf Avrupa köylüsü" kavramıyla değil, aynı zamanda "ulus" kavramıyla da özdeşleştirir; "halk ürünlerini" de bu köylülerden derlediklerinden ibaret sayarlar. Ulusal varlıklarını ve kimliklerini bu "saf köylülerden" derledikleri halk ürünleri üzerine kurma çabası içindedirler. Halkbilimi alanının önde gelen isimlerinden biri olan Johann Gottfried Herder'in bu konudaki görüşleri bu iddiayı destekleyecek bir örnek olarak gösterilebilir. Başgöz, Herder'in görüşlerini şöyle özetler: "Ulusların bağımsız yaşaması ve gelişmesi, şu veya bu nedenle kesintiye uğrar, ya da tehlikeye düşerse ulusu ve ulus kültürünü kurtarmak için tutulacak en doğru yol halk türkülerini toplamak, onları ulusal ruhu canlandırmak ve korumak için kullanmaktır" (8).

Başgöz, Türkiye'deki halkbilimcilerin, uzun süre Ziya Gökalp ve Fuat Köprülü'nün izinden giderek romantik ulusçu bakış açısı ya da tarihi-coğrafi Fin yöntemi çerçevesinde araştırmalarını yürüttüklerini belirtir. Hande A. Birkalan'ın "Türkiye'de Halkbilimi ve Bazı Türk Halkbilimcileri" başlıklı makalesi, Türk halkbiliminin tarihini öğrenmek

açısından önemli bir çalışmadır. Birkalan, makalesinde Türkiye'deki halkbiliminin temelini oluşturan iki önemli akımdan söz eder. Bu akımlardan ilki Tanzimat Dönemi'nde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde aydınlar yüzlerini, bir zamanlar küçümsedikleri halk kültürüne dönmüşler ve halk kültürü kuşakların devamlılığını sağlayacak itici güç olarak kabul edilmiştir. Bu dönemde "halk" kimliğini, dolayısıyla "ulus" kavramını öne çıkaran Ziya Paşa, Ahmet Vefik, Mehmet Emin Yurdakul gibi aydınlar kendilerinden sonraki romantik, ulusçu akımın da zeminini hazırlamışlardır.

Birkalan'ın makalesinde yer verdiği ikinci akım, bu romantik ve ulusçu halkbilimi görüşüdür. Bu dönemde ulusçuluk ideolojisi halkbilimi çalışmalarını etkilemiş, tıpkı Avrupa'da olduğu gibi Türkiye'de de "halk" kavramı, "ulus" kavramıyla iç içe geçmiştir. Ancak Birkalan, "aydın" terimi ile "halk" teriminin Türk halkbiliminde Avrupa'daki kadar kesin çizgilerle birbirinden ayrılmadığına işaret eder. Osmanlı döneminden kalma "ümmete dayalı millet" kavramı nedeniyle, "halk" tam olarak henüz "ulus"un yerini almamıştır. Birkalan, ilerleyen "milli-devlet" düşüncesinin gelişmesiyle birlikte, "halk" terimi[nin], ulus kavramı tarafına daha çok çekil[diğini] ve halkbilimi malzemeleri[nin] birer 'milli kültür' hazinesi olarak değerlendiril[diğini]" (9) belirtir. Bu yaklaşım, Türkiye'deki halkbilimi çalışmalarının geleceğinde büyük oranda etkili olacaktır. Sosyoloji alanında Ziya Gökalp'in, felsefe alanında Rıza Tevfik'in ve edebiyat alanında Fuat Köprülü'nün başı çektiği bu romantik ve ulusçu halkbilim anlayışının ideolojik kaleleri olarak Türk Ocakları kurulur. Ancak Cumhuriyetin ilk yıllarında kapatılan Türk Ocakları'nın

yerini, bu defa Halkevleri alır. Birkalan yazısında, halkbiliminin Türkiye’de bir bilim dalı haline gelmesinde, Halkevlerinin üstlendiği rolü vurgular ve bu bilime olan ilginin artmasını sağladıklarını belirtir. Halkevlerinin yayınladıkları dergilerin, kitapların ve kılavuzların halkbilimi çalışmalarının yaygınlaştırılmasındaki önemi yadsınmaz.

Yukarıda verdiğim bütün bu kuramsal arka plandan hareketle Ordu ili Halkevi Dergisi’nin, halkbilimine yaklaşımını irdeleyeceğim. Derginin 19 Şubat 1944 tarihli ilk sayısının ilk sayfası aslında derginin halkbilimi hakkındaki görüşlerini açık bir biçimde ortaya koyuyor. Dergi yazarı Sadri Us, “Çıkarken” başlığını taşıyan yazısının başına biri Şükrü Saracoğlu’ndan, ikisi Ziya Gökalp’ten alıntılanan üç epigrafa yer vermiş. Bu epigrafların önemli olduklarını düşündüğüm için sırasıyla alıntılıyorum. İlk cümle, Şükrü Saracoğlu’na ait: “Biz Türk’üz. Türkçü’yüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçü’lük bir kan meselesi olduğu kadar ve lâakal o kadar bir vicdan ve kültür meselesidir. Biz azalan ve azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçü’yüz ve her vakit bu istikamette çalışacağız”. Ziya Gökalp’ten alıntılanan cümleler ise şöyle: “Halka doğru gitmek, harsa doğru gitmek mahiyetindedir. Çünkü, halk, millî harsın canlı bir müzesidir” ve “Okumuşlar! Bırakınız gururu, Millî harsı öğreniniz Milletten!”.

Şükrü Saracoğlu ve Ziya Gökalp’in bu cümlelerine ek olarak, yazının içeriğine de kısaca değinmek istiyorum. Yazar Sadri Us’a göre, “büyük Türk dünyasının, millî özden doğacağı” gerçeğinin artık farkına varılmıştır ve Halkevleri “millî özü” arayış için atılan en önemli adımdır. “Hars [kültür], öz ve millî duy-

guların tâ kendisi[dir]” ve bu öz ancak halka “inilerek”, halkla beslenip halkla beraber “yükselerek” bulunabilir. “Halk”, bu evlerde “okumuşlardan” bilgi alırken, “okumuşlar” da “halk”tan ulusal kültürü öğrenmektedirler. Böylece ulusal kültürün temelleri oluşturulmaktadır.

Alıntılar incelendiğinde, Ordu ili Halkevi Dergisi’nin halkbilimine yaklaşımı ortaya çıkıyor. Avrupa’da 18. yüzyılda ortaya çıkan, Türkiye’de Tanzimat Devri’ndeki ilk temsilcilerinin ardından Ziya Gökalp, Rıza Tevfik ve Fuat Köprülü ile güçlü bir harekete dönüşen romantik ve ulusçu halkbilimi yaklaşımı Cumhuriyet’in ilk yıllarında Halkevlerinin çalışma mantığında da kendini göstermektedir. Ordu ili Halkevi Dergisi de bu romantik, ulusçu akımın izinden gitmektedir.

İlhan Başgöz’ün yazısında da ifade ettiği gibi halk kültürünün ürünleri artık ulusal kültür ürünleri olarak kabul edilmekte ve yeni yeni oluşmakta olan ulus-devletin gelecekteki varlığı açısından vazgeçilmez öğeler olarak kabul edilmektedir. Amaç ulusal bir kültür oluşturmak ise, bu kültür kaynağını mutlaka “halktan” almalı, aydınlar Osmanlı İmparatorluğu döneminde ihmal edilen bu alana eğilmelidirler. Halk kültürüne verilen bu önem, derginin diğer sayılarında zaman zaman abartılmakta, neredeyse ululanmaktadır. Bu alanda çalışma yapılması için gençler özendirilmektedir. Derginin 1 Ocak 1948 tarihli sayısında yer alan “Yavadalı Hakkı’nın Karısı ile Dondurmacı Yusufa ait İki Ağıt” başlıklı yazıdaki şu sözler, bu özendirme çabalarını bir kanıttır: “Bir çok değerli folklor malzemesini saklayan dimağlar yavaş yavaş aramızdan sönüp gidiyorlar. Vakit geçirmeden bunlardan

faydalanmak ve memleket kültürüne kazandırmak Ordu gençliğinin en kutlu ödevi olmalıdır” (11). Bu ifadeler, Hande A. Birkalan’ın yazısında değindiği “ümmet millet” ve “ulus” ikileminin bu dönemde artık tamamen ortadan kalktığının; “halk” ve “ulus” arasında doğrudan bir bağ kurulduğunun da iyi bir örneğini oluşturmaktadır.

Alan Dundes’in yazılarında da yer verdiği, dönemin “halk” ve halkbilimi” anlayışının bu dergide de benimsendiği görülür. Sadri Us’un yazısından anlaşılacağı üzere, toplum iki gruba bölünmüştür. Birinci grupta şehirde yaşayan, okumuş, aydın kesim vardır. Halk kültürüne ait ürünler bu grup içinde aranmaz, çünkü bu grup “halk” değildir. İkinci grup ise köyde ya da kırsal alanda yaşayan, genellikle okuma-yazma bilmeyen, cahil kesimdir. “Halk”, işte bu gruptur. Bu grup ilk gruptan daha düşük bir seviyede bulunmaktadır. Bu nedenle aydınlar, halka “inmelidir”. Halk, aydınlı girdiği bu etkileşim sürecinde ve Halkevleri sayesinde “eğitilecek” ve “yükselcektir”. O zamana kadar aydınlar, halkta bulunan “öz ve milli” değerleri derlemeli ve bu ürünlerle gelecekteki ulusal kültürün temellerini oluşturmalıdır. Bu olgulardan hareketle, dergi yazarlarının halk eğitildikten ve çağdaşlaştıktan sonra halk kültürü ürünlerinin de yok olacağı önyargısını taşıdıkları sonucuna varılabilir. Kaldı ki, yine “Yavadalı Hakkı’nın Karısı ile Dondurmacı Yusufa ait İki Ağıt” başlıklı yazıda halk kültürü ürünlerini kast ederek, “bunları toplamak ve yok olmaktan kurtarmak lazımdır” (11) diyen yazarın, halk kültürünün “halk” olarak kabul ettikleri “köylü” sınıfıyla birlikte yok olacağı ve yeneden üretilmeyeceği düşüncesini taşıdığı anlaşılmaktadır.

Dergiyi halkbilim çalışmalarında kullandığı yöntem açısından incelediğimizde Pertev Naili Boratav’ın “Halk Evlerinin Folklor Çalışmaları” başlıklı yazısında genel olarak bütün halkevleri için sıraladığı hataların bu dergide de yapıldığını görüyoruz. Boratav, yazısında halkevi dergilerinin genel sorununu şu biçimde ifade ediyor: “Folklorla ve daha hususi olarak halk edebiyatıyla alâkadar kimselerin ilk nazarı dikkatini celbedecek vâkıa, bütün bu çalışmaların hiçbir methodlu kontrole tâbi olmamasıdır. Bu da faaliyetlerin organize edilmesinden doğuyor” (80). Boratav, halkevlerinin halkbilim çalışmalarında nasıl hareket etmeleri gerektiğini anlatmış; derleme, tasnif, kütüphane süreçlerinde hangi yöntemlerin izlenebileceğini göstermeye çalışmıştır. *Ordu* ve devamı niteliğinde olan *Yeşil Ordu* dergileri incelendiğinde, halkbilimi açısından gerçekten iyi niyetli bir çabanın olduğu görülüyor. Ancak derleme ve tasnif konusundaki yöntemsizlik de kolayca fark edilebiliyor. Dergi, derleme malzemelerini sadece türküler, maniler, bilmece ve hikâyelerle sınırlandırmamış; düğün törenleri, fındık toplama âdetleri, kız kaçırma, oyunlar gibi farklı alanlarda devam eden gelenekler aktarılmış. Ancak bu çalışmalarda, derleyicinin kimliği ve derlemeyle birlikte, derlemenin nerede, ne zaman, hangi koşullar altında, kimden yapıldığı soruları genellikle cevapsız bırakılmıştır. Genellikle diyorum, çünkü, bazı derlemelerin hikâyeleri derleyici tarafından anlatılmaktadır. Örneğin, Ekim 1949 tarihli *Yeşil Ordu* dergisinde yer alan “Anamın Gözünün Yaşına Benzer” başlıklı yazıda derleyici, türküyü nasıl derlediğini anlatmış. Yalnız bu anlatım, bugünkü anladığımız anlamda nesnel bir tutumla ve derleme yapmak

amacıyla sahaya çıkan derlemeci tavrıyla değil, başından geçen bir anısını, oldukça öznel bir dille ifade eden sıradan birinin üslûbuyla yapılmış. Bu durumda, aslında bu derlemeden “bilimsellik” beklemek ve halkbilimi çalışması olarak kabul etmek pek de doğru olmayabilir. Dergide, derlenen türkülerin oluşma hikâyesi de zaman zaman anlatılmış. Ancak bu anlatımlarda da bir halkbilimi araştırmacısından beklediğimiz titizliği görmek mümkün olmuyor. Türkülerin hikâyelerinin kimden ve nerede dinlendiği belirtilmemiş.

Öte yandan bazı derlemelerde bu tür açıklamalara hiç yer verilmemiş. Örneğin bilmece derlemelerine yer verilen sayılarda bilmece sadece alt alta sıralanmış. “Uzunisa nahiyesi”ne bağlı köylerin düğün törenlerinde görülen âdetlerin anlatıldığı sayıda, derlemecinin gözlem ve katılım yöntemlerini kullandığını varsayıyoruz. Ancak derlemeci bize nerede, kaç düğüne katıldığını, bu düğünlerde sadece gözlemci olarak mı, yoksa doğrudan doğruya görevli olarak mı bulunduğunu yazısında belirtmiyor. Bu da derlemenin güvenilirliğine gölge düşürüyor.

Ordu ili Halkevi Dergisi’nin bu incelemesi sonucunda, derginin halkbilimi yaklaşımı ve halkbilimi çalışmalarında kullandığı yöntemlerle ilgili olarak şu yargılara vardım: Öncelikle, dergi Türkiye’de Ziya Gökalp ve Fuat Köprülü’nün yaklaşımlarıyla biçimlenen romantik ve ulusçu halkbilimi akımının bir temsilcisi görünümü çizmektedir. Zaten derginin ilk sayısında Ziya Gökalp’ten yapılan alıntılar, derginin görüşlerini özetleyen bir “manifesto” gibi değerlendirilebilir. Bu görüşe göre, ulusal kimliğin kaynağı halktır ve aydın kesim bu kaynaktan beslenerek ulusal kimliği oluşturmalıdır.

İkinci olarak dergi yazarları, Alan Dundes’in yazılarında belirttiği üzere, o dönem halkbilimi çalışmalarına egemen olan “halk” tanımını benimsemişlerdir. Buna göre dergide “halk” terimi kırsal alanda yaşayan, okuma yazma bilmeyen, alt tabakadan gruplar için kullanılmaktadır. Ayrıca halk kültürü ürünlerinin sadece bu tür bir topluluğa ait olduğu ve bu tür topluluklar yok olunca, halk kültürünün de yok olacağı düşüncesini taşımaktadırlar. Son olarak, derlemelerde, teknik ve bilimsellik açısından büyük eksiklikler olduğu görülmektedir. Bütün bunlara rağmen, iyi niyetli bir çabayla, o dönemin halk kültürüne ait bazı ürünlerin günümüze kadar taşınmasına aracı olması açısından derginin önemi yadsınmamalıdır.

KAYNAKLAR

Azadovski, Mark. *Sibirya’dan Bir Masal Analsı*. Çev. İlhan Başgöz. Halk Edebiyatı ve Tiyatrosu Dizisi 40. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 1992.

Birkalan, Hande A. “Türkiye’de Halkbilimi ve Bazı Türk Halkbilimcileri”. *Folklor/Edebiyat* 24.6 (2000/4): 7-25.

Boratav, Pertev Naili. “Halk Evlerinin Folklor Çalışmaları için Yaptıkları ve Yapabilecekleri İşler Hakkında Notlar”. *Folklor ve Edebiyat*. İstanbul: Adam Yayıncılık, 1982. Cilt 1: 80-91.

Cocchiara, Giuseppe. *The History of Folklore in Europe*. Philadelphia: A Publication of the Institute for the Study of Human Issues, 1981.

Dundes, Alan. “Folklor Nedir?”. *Milli Folklor* 36 (Ekim-Kasım-Aralık 1997): 74-76.

—. “Halk Kimdir?”. *Milli Folklor* 37 (ocak-şubat-mart 1998): 139-153.

Güvemli, Fevzi. “Uzunisa Köylerinde Düğün”. *Ordu* 1: 8-10.

Havzalı, Cem. “Anamın Gözünün Yaşına Benzer”. *Yeşil Ordu* 2.10 (Ekim 1949): 11.

Karaca, Murad Süküti. “Yavadalı Hakkı’nın Karısı ile Dondurmacı Yusufa ait İki Ağıt”. *Yeşil Ordu* 1.3 (Ocak 1948): 11-12.

Us, Sadri. “Çıkarken”. *Ordu* 1 (Şubat 1944): 1.